

بررسی میزان موفقیت طرح تحصیل همزمان در دانشجویان مستعد و ارائه راهکارهایی برای بهبود وضع موجود

علی فتاحی آشتیانی*

چکیده

جلسه مورخ ۹ اردیبهشت ۱۳۸۳ شورای هدایت استعداد‌های درخشان در آموزش عالی کشور، عمدتاً تا به گزارش مربوط به بررسی میزان موفقیت طرح تحصیل همزمان و نظرات اعضای شورا اختصاص داشت. خلاصه‌ای از این طرح راکه در این جلسه ارائه شده است جهت سمپادی‌های عزیز ارائه می‌نمائیم. در این جلسه پیشنهاد «تعمیم تسهیلات آئین‌نامه پذیرش برگزیدگان جشنواره‌ها و مسابقه‌های علمی به دانشگاه‌های وابسته به دستگاه‌های اجرایی» نیز به تصویب رسید.

● مقدمه

در راستای دستورالعمل چگونگی تحصیل همزمان در دو رشته تحصیلی مصوب جلسه ۷۷/۱۱/۱۵ شورای هدایت استعداد‌های درخشان در آموزش عالی کشور، این تحقیق با هدف تعیین میزان موفقیت طرح تحصیل همزمان در دانشجویان مستعد و ارائه راهکارهایی برای بهبود وضع موجود در سال تحصیلی ۸۲-۱۳۸۱ انجام شده و در صدد پاسخگویی به سؤالهای زیر بوده است:

---

* این طرح از اعتبارات شورای عالی هدایت استعداد‌های درخشان در آموزش عالی کشور و جهت بررسی موفقیت تحصیل همزمان صورت گرفته است.

- آیا بین دانشجویانی که در یک رشته تحصیلی می‌کنند با دانشجویانی که در دو رشته به طور همزمان تحصیل می‌نمایند، تفاوت معناداری از نظر وضعیت تحصیلی وجود دارد؟
- آیا طرح تحصیل همزمان توانسته است به رفع مهجوریت از رشته‌های علوم پایه بینجامد؟
- آیا طرح تحصیل همزمان توانسته است به توسعه علمی و فرهنگی کشور منجر شود؟
- چه مشکلاتی در اجرای طرح تحصیل همزمان وجود دارد؟
- به چه دلیل و یا دلایلی برخی از دانشجویان مستعد از طرح تحصیل همزمان استفاده نکرده‌اند؟
- به جز تحصیل در رشته تخصصی، آیا دانشجویان مستعد فعالیت‌های علمی دیگری هم دارند؟
- آیا در این رابطه تفاوتی بین دانشجویان مستعدی که در یک رشته تحصیل می‌کنند با دانشجویانی که در دو رشته به طور همزمان تحصیل می‌نمایند وجود دارد؟
- وضعیت سلامت روانی دانشجویان چگونه است؟
- آیا تفاوتی از نظر سلامت روانی بین دانشجویان مستعدی که در یک رشته تحصیل می‌کنند با دانشجویان دو رشته‌ای وجود دارد؟
- به طور کلی نگرش دانشجویان و مسئولین نسبت به طرح تحصیل همزمان چیست؟
- چه تفاوتی بین نگرش آنها برحسب جنس وجود دارد؟
- چه تفاوتی بین نگرش دانشجویان (یک رشته‌ای و دورشته‌ای) با نگرش مسئولین امور آموزشی وجود دارد؟

روش

سه گروه جامعه آماری این تحقیق را تشکیل می‌دادند. گروه اول؛ کلیه دانشجویان مستعدی که از طرح تحصیل همزمان استفاده کرده بودند؛ گروه دوم، کلیه دانشجویان مستعدی که به دلایل مختلف از این طرح استفاده نکرده بودند و گروه سوم کلیه مسئولین دفاتر استعداد‌های درخشان دانشگاهها، رؤسای آموزش و معاونین آموزش دانشکده‌ها. به منظور انتخاب نمونه، ابتدا دانشجویانی از بین دانشگاههای کشور، دانشگاههای تهران، صنعتی امیرکبیر، صنعتی شریف، علم و صنعت، شهیدبهبشتی، علامه طباطبایی و فردوسی مشهد انتخاب شدند. سپس از گروه اول و دوم، ۱۱۵ دانشجو (که بعد از حذف موارد ناقص در گروه اول به ۱۰۲ و در گروه دوم به ۱۱۳ نفر رسید) و از گروه سوم، ۵۰ نفر (که بعد از حذف موارد ناقص به ۴۲ نفر رسید) انتخاب گردید.

به منظور جمع‌آوری اطلاعات مورد نظر، از ۶ پرسشنامه محقق ساخته (راجع به

مشخصات فردی - تحصیلی، تحصیل همزمان، عدم تحصیل همزمان، فعالیتهای علمی، نگرش نسبت به تحصیل همزمان و پرسشنامه مربوط به مسئولین) و یک پرسشنامه استاندارد برای بخش سلامت روانی (SCL-90-R) و مصاحبه استفاده گردید. داده‌های به دست آمده با روشهای آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین، انحراف معیار) و آمار استنباطی - آزمون خی دو، t مستقل، تحلیل واریانس یک طرفه (ANOVA) و آزمون کمترین خطای معنادار (LSD) - مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج

نتایج به دست آمده بیانگر آن است که: میانگین سن دانشجویان ۲۱/۱۷ سال و انحراف معیار آن ۱/۲۹ سال بود که ۸۰ نفر دختر و ۱۳۵ نفر پسر بودند و بین سالهای ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۰ وارد دانشگاه شده بودند. میانگین نمرات دانشجویان دختر در دیپلم و پیش‌دانشگاهی به طور معناداری بیشتر از دانشجویان پسر بود. میانگین نمرات آنها در دانشگاه حدود ۱/۵ نمره کاهش یافته، ولی تفاوت معناداری با یکدیگر نداشت. به علاوه میانگین نمرات دانشجویان دو رشته‌ای در رشته اول به طور معناداری بیشتر از دانشجویان یک رشته‌ای بود.

همچنین نتایج نشان داد، میانگین نمرات دانشجویان دختر دو رشته‌ای، به طور معناداری بیشتر از دانشجویان دختر یک رشته‌ای بود، ولی تفاوت معناداری بین میانگین نمرات دانشجویان پسر دو رشته‌ای و یک رشته‌ای وجود نداشت. افزون بر آن این تحقیق نشان داد که بین دانشجویان دو رشته‌ای، میانگین نمرات در رشته اول به طور معناداری بیشتر از میانگین نمرات در رشته دوم بود.

این تحقیق نشان داد از دانشجویانی که از طرح تحصیل همزمان استفاده کرده‌اند و می‌توانستند رشته‌های علوم پایه را انتخاب کنند، ۴۵ درصد رشته‌های علوم پایه را به عنوان رشته دوم خود انتخاب کرده‌اند و ۱۰/۸ درصد رشته‌هایی مثل فلسفه، الهیات، زبان و ادبیات فارسی را به عنوان رشته دوم انتخاب کرده‌اند و بیشترین انتخاب مربوط به رشته‌های مکمل مثل زبان و ادبیات انگلیسی، فرانسه و آلمانی بوده است.

نتایجی که در رابطه با مشکلات طرح تحصیل همزمان به دست آمده، از نظر دانشجویان عبارت است از: تداخل کلاس‌ها و برنامه‌ها، تداخل امتحانات، انتخاب واحد، نداشتن استاد راهنما، کمی اوقات مطالعه، طولانی شدن زمان تحصیل، تردد زیاد بین دانشکده‌ها، عدم

آشنایی مسئولین با طرح تحصیل همزمان، مشکلات مالی، غیبت زیاد در کلاس‌ها، محدودیت در انتخاب رشته دوم، روشن نبودن آینده شغلی. از نظر مسئولین این مشکلات عبارت است از: داشتن معدل ۱۷ در دو ترم اول برای همه رشته‌ها، غیبت در کلاس‌ها، تردد زیاد، عدم ارتباط بین دو رشته، تداخل کلاس‌ها و امتحانات، حجم سنگین دروس، عقب افتادن از کنکور کارشناسی ارشد، انتخاب نامناسب رشته دوم، جدی نگرفتن تحصیل همزمان، اشکال در آئین‌نامه، بودجه کم، نداشتن چارت سازمانی، شفاف نبودن رشته‌ای که دانشجو می‌تواند به‌عنوان رشته دوم انتخاب کند و....

این تحقیق نشان داد، دانشجویانی که از طرح تحصیل همزمان استفاده نکرده‌اند، مهمترین دلایل خود را نداشتن فرصت کافی، علاقه به رشته اول و تمایل به ادامه تحصیل در همان رشته، محدودیت‌هایی که دو رشته ایجاد می‌کند، محدود بودن رشته‌هایی که می‌توان در رشته دوم انتخاب کرد، علاقه به ورود به بازار کار هرچه سریعتر و تأمین مخارج زندگی، مشکلات اداری برای موافقت با تحصیل در دو رشته، وقت‌گیر بودن، نداشتن معدل ۱۷ در دو ترم اول، مشکلات مالی و رفاهی و... ذکر کرده‌اند؛ علیرغم اینکه معتقدند تحصیل همزمان در دو رشته مزایای متعددی از جمله افزایش معلومات، گرفتن دو مدرک تحصیلی، محدود نشدن به یک رشته، تکمیل رشته اول، صرفه‌جویی در عمر، دنبال کردن علایق شخصی و... در پی دارد. در رابطه با فعالیتهای علمی به جز تحصیل، نتایج به دست آمده نشان داد، به طور کلی دانشجویان مستعد در زمینه‌هایی چون چاپ مقاله در مجلات علمی، ترجمه مقاله، ارائه مقاله در کنگره‌ها و سمینارها، انجام طرح‌های پژوهشی، چاپ کتاب، شرکت در دوره‌های تخصصی، عضویت در گروه‌های علمی و هنری، مشارکت در فعالیت‌های فوق‌برنامه و... فعالند. در این رابطه میزان فعالیت‌های علمی دانشجویان پسر، به طور معناداری بیشتر از دانشجویان دختر است (به جز در مهارت‌های هنری). همچنین میزان فعالیت‌های دانشجویانی که در دو رشته تحصیل می‌کند، در مواردی چون چاپ مقاله، ترجمه مقاله، داشتن کارهای ابداعی و ابتکاری، چاپ کتاب و تعداد مقالاتی که در یک ماه مطالعه می‌کنند، به طور معناداری بیشتر از دانشجویانی است که در یک رشته تحصیل می‌نمایند.

نتایج به دست آمده از بررسی وضعیت سلامت روانی دانشجویان نشان دهنده آن است که دانشجویان دو رشته‌ای، از مشکلات مربوط به علائم و سواسی - اجباری و حساسیت در روابط بین فردی کمتری در مقایسه با دانشجویان یک رشته‌ای برخوردارند و در سایر موارد تفاوت معناداری بین آنها وجود ندارد. اگرچه در مجموع این علائم در کل دانشجویان مورد

بررسی بیشتر از نتایج افراد در سایر تحقیقات است.

نتیجه‌گیری و ارائه راهکارهایی برای بهبود وضع موجود

مقایسه تعداد دانشجویان مستعد در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به دانشجویانی که از طرح تحصیل همزمان در دو رشته استفاده کرده‌اند (۷۵۰۱ به ۲۲۳ نفر، ۲/۹۷ درصد) بیانگر آن است که این طرح نتوانسته است بعد از ۴ سال از زمان شروع تاکنون، جایگاه خوبی بین دانشجویان باز کند. با این وجود، اعتقاد ما بر این است که طرح تحصیل همزمان در دو رشته، یکی از فرصتهایی است که وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با رویکرد جدید خود (توجه به دانشجویان مستعد و ممتاز)، برای استعداد‌های درخشان دانشگاه‌ها، طراحی و اجرا کرده است. اینکه چرا دانشجویان عزیز از این فرصت فراهم شده، استفاده نکرده‌اند، دلایل مختلفی دارد که برخی از آنها در پی می‌آید:

○ نگرش مسئولین آموزش در دانشگاه‌های مختلف نسبت به این طرح متفاوت بوده است. برخی از مسئولین و دانشگاه‌ها از این طرح به خوبی استقبال کرده‌اند و با فراهم نمودن زمینه‌های لازم، دانشجویان را برای ورود به این طرح و تحصیل در دو رشته به طور همزمان ترغیب نموده‌اند و حتی برخی سعی کرده‌اند با تغییراتی به دلخواه در آیین‌نامه طرح تحصیل همزمان، شرایط ورود به این طرح را تسهیل نمایند. ولی برعکس برخی از مسئولین و دانشگاه‌ها، کمتر روی این طرح کار کرده‌اند و علیرغم وجود تعداد قابل توجهی از دانشجویان استعداد درخشان در آن دانشگاه‌ها، تعداد معدودی از این طرح استفاده کرده‌اند. بنابراین به نظر می‌رسد با توجه به برخوردهای متفاوت با این طرح، برگزاری جلسات یا کارگاه‌های توجیهی برای مسئولین آموزش دانشگاه‌ها ضروری باشد.

○ یکی از مسائل بسیار مهم در رابطه با اجرای طرح تحصیل همزمان در دو رشته، عدم توجیه کافی و مناسب کارشناسان آموزش دانشگاه‌ها است. بسیاری از کارشناسان آموزش اذعان دارند که اطلاعاتشان نسبت به این طرح محدود می‌باشد و پاسخگوی بسیاری از سؤال‌های دانشجویان در رابطه با این طرح نیستند. در این رابطه به نظر می‌رسد، اولاً اگر مسئولین آموزش دانشکده‌ها و دانشگاه‌ها نسبت به این طرح به خوبی توجیه شوند، می‌توانند کارشناسان خود را توجیه کنند. ثانیاً اگر ابهام‌های موجود در آیین‌نامه طرح تحصیل همزمان رفع گردد، به بسیاری از سؤال‌های کارشناسان آموزش پاسخ داده خواهد شد.

○ در صورت تداوم طرح تحصیل همزمان در دو رشته تحصیلی پیشنهاد می‌گردد:

- بین اساتید و مسئولان دانشگاه با دانشجویان مستعد همکاری و برخورد مناسب‌تری صورت گیرد.
- ترتیبی اتخاذ شود تا مشکلات مالی و رفاهی دانشجویان مثل کمک هزینه تحصیلی، خوابگاه، بن خرید کتاب، وام و ... رفع گردد.
- امکانات لازم برای تحقیق و دسترسی به منابع روز از طریق برگزاری کلاسهای زبان، استفاده از اینترنت، کتابخانه تخصصی و ... فراهم گردد.
- به دانشجویان، در مورد اعتبار مدرک دوم اطمینان داده شود.
- شورای استعداد‌های درخشان دانشگاهها و کمیته کارشناسی برای بررسی مسائل آنان تشکیل شود.
- اطلاع‌رسانی صحیح و به موقع به اساتید و کارشناسان آموزش در رابطه با طرح تحصیل همزمان صورت گیرد.
- چارت سازمانی برای دفاتر استعداد‌های درخشان دانشگاهها تهیه شود. در حال حاضر نداشتن چارت سازمانی، موجب شده، مسائل دانشجویان مستعد بطور جدی مورد توجه قرار نگیرد و برنامه‌ریزی صحیحی در ارتباط با آنان وجود نداشته باشد.
- جلسات رفع مشکلات برای دانشجویان مستعد توسط مسئولین برگزار شود.
- مقررات دست و پاگیر و وقت‌گیر اداری برای استفاده از طرح تحصیل همزمان حذف شود.
- اساتید کارآمد و باسواد برای آنان در نظر گرفته شود که بتوانند با این دانشجویان رابطه خوبی برقرار کنند. یکی از شرایط مهم برای موفقیت طرح تحصیل همزمان، وجود همین اساتید است.
- کارگاههای آموزشی با دعوت از اساتید خارجی و داخلی ممتاز برای آنان برگزار گردد.
- به منظور پیشگیری از انصراف از رشته دوم، افت تحصیلی و ... شایسته است ترتیبی اتخاذ گردد تا دانشجویان حتماً قبل از انتخاب رشته دوم با متخصصین در آن رشته مشورت کنند و حداقل یکی از اساتید در رشته دوم به آنها گواهی دهد.
- آئین نامه تسهیلات دانشجویان مستعد از طرف دانشگاهها به طور کامل اجرا شود.
- ابهامات و نقائص موجود در آئین‌نامه تحصیل همزمان در دو رشته رفع گردد که از جمله آنها موارد زیر است:
- حد نصاب اخذ واحد در رشته دوم مشخص شود، به عبارت دیگر از ۲۷ واحدی که

دانشجویان می‌توانند در یک ترم اخذ کنند، چه نسبتی بین واحدها در رشته اول و رشته دوم می‌تواند وجود داشته باشد.

- شرایط مشروط شدن در رشته دوم تعیین شود.

نحوه برخورد با دانشجویانی که در وسط ترم دروس رشته دوم را رها می‌کنند، مشخص شود.

- رشته‌هایی که دانشجویان می‌توانند به عنوان رشته دوم انتخاب کنند، مشخص و اعلام شود.

- مدت زمانی که دانشجویان می‌توانند بعد از فارغ‌التحصیلی از رشته اول، در رشته دوم ادامه تحصیل دهند تعیین شود.

- وضعیت سربازی بعد از فارغ‌التحصیل شدن در رشته اول مشخص گردد.

- در صورتی که دانشجویان در مقطع کارشناسی ارشد در رشته اول قبول شوند، چه وضعیتی خواهند داشت؟

- اگر قبولی در مقطع کارشناسی ارشد در شهر دیگری باشد چه اقداماتی باید انجام دهند؟ آیا می‌توانند برای ادامه تحصیل در رشته دوم از انتقال استفاده کنند؟

- سنوات تحصیل در رشته دوم چقدر است؟

- برای دانشجویانی که در رشته دوم با افت تحصیلی روبه‌رو می‌شوند ضوابط مشخصی تعیین شود.

- برای دانشجویانی که در رشته دوم بعد از مدتی انصراف می‌دهند ضوابط مشخصی تعیین شود.

علاوه بر موارد فوق راهکارهایی که در پی می‌آید نیز برای دانشجویان مستعد و ممتاز پیشنهاد می‌گردد:

- ایجاد فرصت برای انتخاب دروس دلخواه در راستای رشته اول (تقویت بنیه علمی) به جای تحصیل در دو رشته می‌تواند هم در راستای علایق دانشجویان گام بردارد و هم به تعمیق معلومات و اطلاعات در یک رشته کمک کند.

- تدوین آئین‌نامه تغییر رشته تحصیلی ویژه برای دانشجویان مستعد، به گونه‌ای که بتوانند با استفاده از این آئین‌نامه در رشته مورد نظر و علاقه خویش در راستای اولویتها و نیازهای کشور به تحصیل ادامه دهند. این شیوه شاید راه کوتاهتری برای دستیابی به اهداف آموزشی در نظام آموزش عالی کشور باشد.

- گسترش دوره‌های دکترای پیوسته که چند مورد از آن در برخی از دانشگاه‌ها راه اندازی شده است، می‌تواند راهی سریعتر، بهتر و کاملتر برای این قبیل از دانشجویان باشد و مطمئناً زودتر به هدف می‌رسد. لذا پیشنهاد می‌گردد بجای اینکه این دانشجویان را در چرخه نسبتاً دشوار و سخت مقاطع مختلف کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترای تخصصی درگیر کنیم، که ممکن است به دلایل مختلف تعداد قابل توجهی از این استعدادها، هدر روند و شانس رسیدن به مقطع دکترای تخصصی پیوسته در رشته‌های مورد نیاز کشور را گسترش دهیم تا از هدر رفتن زمانهای بسیار زیاد این دانشجویان جلوگیری به عمل آید (البته در صورتی که این طرح موفق بوده است).

- با توجه به نتایجی که از این تحقیق بدست آمد، تعداد قابل توجهی از دانشجویانی که در دو رشته تحصیل می‌کنند. رشته دوم خود را یکی از زبانهای خارجی (انگلیسی، فرانسه، آلمانی، ...) انتخاب کرده‌اند. از طرفی با توجه به اینکه دانستن زبان خارجی به ویژه زبان انگلیسی به عنوان کلید کار برای استفاده بهتر و سریعتر از منابع کاملاً ضروری است، و به همین دلیل تعداد زیادی از دانشجویان مستعد، زبان خارجی را به عنوان رشته دوم خود انتخاب کرده‌اند، لذا پیشنهاد می‌شود بجای انتخاب زبان خارجی به عنوان رشته دوم، برنامه‌ای تدوین شود تا کلیه دانشجویان مستعد، یکی از زبانهای خارجی را تا حد تسلط بر استفاده از متون خارجی، به عنوان بخشی از برنامه‌های آموزش خود بگذرانند و برای کسانی که این دوره را می‌گذرانند، گواهی شرکت در دوره صادر گردد.

- تسلط بر نحوه استفاده از کامپیوتر و اینترنت نیز یکی از ابزارهای کار علمی است. لذا پیشنهاد می‌شود به جای طرح تحصیل همزمان در دو رشته، دروس مربوط به کامپیوتر نیز جزء برنامه‌های درسی کلیه این دانشجویان قرار گیرد.

- افزون بر آموزش زبان خارجی و کامپیوتر، که به نظر می‌رسد لازم است کلیه دانشجویان مستعد این دوره‌ها را بگذرانند، فراهم کردن شرایطی که این دانشجویان امکان انتخاب دروس مورد نظر خود را از رشته مورد علاقه خود داشته باشند، بدون اینکه نیازی به دادن مدرک تحصیلی باشد نیز مفید می‌باشد.

- با توجه به دیدگاههای جدید در آموزش تیزهوشان و نظریه‌های هوش چندگانه، پیشنهاد می‌شود به جای اینکه افرادی را به عنوان تیزهوش به معنای کلی کلمه انتخاب و برای آنها برنامه‌هایی مثل طرح تحصیل همزمان طراحی و برگزار نماییم، استعدادهای ویژه آنها را شناسایی کنیم و زمینه را برای شکوفایی این دانشجویان در آن زمینه‌های خاص فراهم نماییم.

به عبارت دیگر تیزهوشی باید تخصصی شود. یعنی فردی که می‌تواند در یک موضوع جز برنامه تیزهوشان قرار داده شود، ممکن است در موضوعی دیگر قرار داده نشود. بنابراین اگر قرار است به دانشجویان تیزهوش خدمت کنیم، باید آگاه باشیم تا مبدا با جهت‌گیری به طرف مواردی که به استعدادها و علایق آنها لطمه وارد می‌سازد، سهواً آنان را از مسیر رشد طبیعی خود منحرف سازیم.

- براساس مورد فوق ضرورت دارد در آموزش تیزهوشان شرایطی فراهم شود تا دانشجویان در تعیین سرنوشت خویش سهم باشند حقوق، مسئولیتها، احساسات، علایق و افکارشان به عنوان عضو مؤثر جامعه در نظر گرفته شود و آموزش، فرصتی برای رشد و شکوفایی آنان باشد و دانشجوی را به جستجو و تکاپو وادارد.

- افزون بر موارد فوق بهتر است، در آموزش تیزهوشان به جای تسریع در برنامه‌ها و یا آموزش در زمینه‌های مختلف (تحصیل همزمان در دو رشته)، بر «غنی‌سازی» تأکید کنیم. غنی‌سازی، فرصتی فراهم می‌کند تا دانشجوی در موضوع مورد علاقه خود، به طور عمیق کار و پژوهش نماید و بر غنای اهداف و برنامه‌های آموزشی خود بیفزاید. مطمئناً با عمق بخشیدن به دانش و کسب مهارت در یک زمینه خاص، در حل مسائل، بهتر و خلاق‌تر عمل خواهند نمود.

